

VIII. CASTELULU MALAESCI.

(Urmare.)

Dela Salasiu de susu spre r. este satulu „Pariosiu“ — si in teritoriulu lui suptu polele munte-lui este prediulu „Pescera“, numita dela „Pescera“ ce se afla acolo.

Acesta Pescera este o lucrare vulcanica des-fasiurata de atunci de candu sau inaltiatu si mun-tele de pre surfatia apelor, gura intrarei o are mica, inse din leontru se largesce si in mai multe ramuri se intinde pe suptu pamentu, care nu suntu tote amblatile si mai de parte spre r. de dincolo de dupa stanca pescerei carea sta ca unu paréte al naturei, pereulu „Ponoriciu“ pe suptu densa resufla, din cöce prin ducturi supteranee — si de aici se intinde si alta pescera pe suptu munte, carea resufla de catra satulu Coroesci, la a carea gura cu anevoe pe o carare angusta numai se pöte ajunge; in aceasta Pescera, de si eu primes-dia vietii, sau incumetatu mai multi suptu revolu-tiunea din a. 1849 asi scuti viatia. —

Intre satele de in acestu pregiuru e mai de insemnatu „Galatiulu“ — acesta intregu e plinu de ruine de curti vechi — carele prin foculu turnu-rilor suptu campania cu turcii la a. 1788 candu in retragere aici siau mai mesuratu o data sortea sau derimatu si sau topitu.

Iara mai memorabile e biserica cea pustia carea este in cintirimu langa biserica g. u. de acolo asediata in distantia numai de 5° dela aceasta spre m. n.

Despre vechitatea ei se spune cumca din seclii antichi aru fi fostu cladita de nisce calugari ca o manastire ne fiindu aici mai de multu sate, fara numai codri — ci dandu reutati in lume, calugarii

au peritu si biserica sau pustiitu, pana candu unu pastoriu amblandu cu caprele iau aflatu paratii aici in desime, pe carii cu alti crescini impreunatu iau acoperitu si asia o au restituitu scopului santu, ce au causatu, de pe rendu pe langa densa sau re-dicatu satulu de acumu.

Aceasta biserica pana suptu episcopulu Petru Pavel Aaron au fostu romaneasca — si pe atunci unita; inse pe acestu tempu familiile nobile din Galatiu trecundu la reformatiune o au cuprinsu pe sama sa cu putérea si au indosite pe seracime din trensa.

Aceasta cuprindere intemplanduse pe la a. 1763 pe candu numitulu episcopu ambla in visita-tiune pe locurile acestea, au causatu de acelu ze-lantu Archi-Pastoriu ajungandu aici in Galatiu au despusu poporului adunatu ca in fiintia sa de fatia se si o recuprinda „nim vi repellendo“, — au si implinitu si pe nobilime carea potentiosu sau im-protivitu o au scosu afara, ca se intre episcopulu la servitiulu santu; inse unulu din renegati au fostu atatu de fara rusine de au datu episcopului o palma, carea asia l'au apasatu la inima, de n'au voitu apoi se intre la servitiul diecescu — cî pe nobi-lime in fatia poporului o au afurisitu; cuventulu episcopaje din nacadiulu inimii disu, au fostu pri-mitu in ceriuri, ca mania lui Ddieu sau pogoritu preste ei si pre toti iau prapaditu, in catu astadi in Galatiu nu mai este nici o familia reformata, ci numai ruine de curti.

Iara biserica de atunci pana acumu au statu totu pustia — in anii trecuti o au acoperitu slabu si acumu din leontru se afla unu cuptoriu cocate-riu alu veciniloru, si nisce rimaturi de porci; — aici altariulu si porta de zidu in fruntea altariului suntu in stilu goticu, si usia dinafara de pétra cioplita, deasupra formata in semicercu. —

Vecinu cu Galatiulu de catra resaritu e satulu „Pui“ — aici iarasi biserica e una din celea vechi ale patriei, carea la a. 1661 sau renoitu prin Gaspar Pui de eadem, precumu se cetesce pe bern'a de stegieriu ce este suptu poditura pusa — si pastrata de asupra fruntariului altariului, unde se afla urmatoarele: „Tempore Humanissimi Principis Joannis Kemény Renovatum per Gasparum Pui de eadem, et consortem Suam Susanam Borbatvizi de eadem ad laudem et Gloriam Dei Patris et Filii sui Dmini nostri Jesu Christi una cum Spiritu sancto Amen. Anno 1661.“ Iara la a. 1755 o au depinsu „Janos de Pui“ Acoperementulu acestei biserice suptu batalia cu turcii la a. 1788 sau dearsu si iconele dela fruntariu a lui Chrs. si a B. V. M. suntu de vandalismulu acelora strapunse si taiete, atunci si pe parochiulu locului popa Damascinu acesti pagani lau taietu in fruste.

Acumu numita biserica se sustine de plebea comunitatei, si familia nobila a „Puiiloru, au lasatu pe mama cea batrana pe „Closca“ — si isi cauta mangaierea spirituala airlea. —

Dela Pui preste apa Streiului catra resaritu in departare de $\frac{1}{2}$ ora se afla satulu Ponor, cu Ohaba-Ponor; — aici in Ohaba-Ponor tocma la midiloculu satului suptu stenea cea mare se vede o gaura, din carea ese unu perez carele mai in josu mana o mora, acestu perez se vede si din colo de stenea cale de $1\frac{1}{2}$ in lunca Ponorului, si vine din munte dela Verticelu, inse aici in lunca intra suptu stinca si iea direptiunea pe suptu satulu „Federi“ si asia iese in Ohaba-Ponor; nu departe de aci intre nisece petri mari resturnate pe altu perez se vede langa fatia pereului Pescera din Bordulu celu mare, carea la gura asia e de ingusta de numai plecatu se pote trage omulu intrinsa, inse ajungandu in leontru acolo se largesce catu pot ambla cu carulu, si se intinde distantia ca 200 pasi. —

CITADELA CRIVADIA.

Unde incepe drumulu ce duce la Pasulu Vulcanu e se strimtori intre picioarele muntiloru la satulu Crivadia si dove se lasa curgerea inceputuriloru, sau a pereului apei Streiului, apucandu pe o culme mai inalta — acolo de asupra sta inaltata

una citadela din celea mai antice intreaga, carea lesne saru pute face folositoare.

Forma ei e rotunda si va fi inalta in vedutulu dinafara ca de 5°, iara in diametru de 12° — si in grosime va ave $\frac{2}{3}$ °.

E cladita pe stanca de marmore, cu petra de marmore asia insaruite, de cu varu cu totu sta ca cumu ar fi petrificata.

Are de catra m. n. resipitura costei tiepisie ca de 60° pana in pereulu Streiului, carele aici si mai in susu pana la inceputurile sale, totu prin chei afunde si si strimte, taiete prin vulcanismu, sierpnesce; de catra r. se vede satulu Merisioru cu Culmea ce impreuna muntii Sas-Sebesiului cu muntii Retezatului, de catra amedi se naltia custurile muntelui Retezatu; iara de catra apusu se vede o parte a tierii Hatiegului si turnulu dela Rachitova in fundulu aceia. —

Aceasta citadela de catra prapastie din susu in josu sau resipitu putinu de cei curiosi — iara in partile de catra sore are 6 ferestri micutie ca de 2 urme inalte si anguste, suntu si trii renduri de gauri de inpuscatu in doue mai din josu rotunde, iara in celu de asupra patrate si dela citadela spre m. d. in departare de 20° unu valu de pamentu spre apararea citadelei redicatu.

CETATEA SI PESCEA BOLII.

Dela Merisioru spre r. se pleaca culmea muntiloru cu tote picioarele sau ramii loru spre apa Siiului celu micu — pe carele scriitorii sau obicinuitu alu numi Siiulu ungurescu, nu ca dora aru lacui aici vre unu magiaru, ci pentru ca are inceputurile sale din leontrulu patriei nostre, pre carea celu streini o au numitu tiara ungureasca — si pe jocutorii ei ungereni; — iara pe Siielu celu mare, ce decurge pela Vulcanu fiindca are inceputurile sale in tiara romaneasca din susu de campulu lui Neagu lau numitu Siiulu romanescu —, inse locutorii Siiuriloru nu sciu de acelea numiri din carti, ci sciu de numirile Siiulu mare ce vine pe la Passulu Vulcanu si Siiulu micu de aici, carele se impreuna la gura Surducului si decurgu in tiara romaneasca suptu nume de Siiu.

Aici in Prediulu Merisiorului numitu „Banitia“ dupa unu pogoru de $\frac{1}{2}$ ora, dela drumu spre m. n. se vedu nisece redicaturi ovale ca de clai una mai in scoce, alta putinu mai inalta si mai in colo, —

acestea suntu doue locuri insemnate. Culmea din coce e nóiata dela maiestria omeneasca, cladindu aici o cetate, carea acumu se numéscé cetatea Bolii iara ceea alta e unu lucru alu naturei: Pescera Bolii.

Scriitorii Patriei nostre ajungundu la descrierea acestui locu romantic — sau numira Pescera cetate, sau au pusu deasupra pe Pescera cetatea — iase eu avendu doru ale vedé iusumi, cumu le amu vediutu asia le facu cunoscute.

Unde se pogora drumulu la Pereulu asia numitu alu Pereulu Pescerei pe culmea dealului spre m. n. in distantia ca de 450° sta inaltiata cetatea Bolii; aceasta pe stanca de marmóre, carea de catra m. n. spre r. si dela r. spre m. d. are prapastiia adéncá, iara in colo e mai plana, sau redicatu in timpurile celea mai antice; murulu de catra resaritu se mai vede inaltiatu ca de 2° orgii, celu de catra m. d. mai putinu de 1° jacundu in derimaturile sale, iara celu de catra apusu numai de catra cornulu din josu se cunosce, iara de catra m. n. nu se cunoscú urmele zidului, — si tota aria ee au cuprinsu aceasta cetate patrata oblunga se vede a fi avutu ca 18° in lungime si 12° in latimé, eara in midilocu sta mai inaltiata.

Ore aceasta deplinitusau ea o Fortaretia supin tempulu cladirei ei, ori sau redicatu aici numai ca unu zidu de aparare, de unde au fostu usioru si cu sageata a apara pescera, ca acolo se nu strabata contrarii, este cu greu a determina. — Inse eu opinediu ca nu sau deplinitu ca Fortaretia, pentru ca aru fi remasu aici in desierturile acéstea ca cea din Crivadia-Satu-intreaga, cu atata mai multu fiindca aceasta au fostu espusa mai putinu incurgeriloru dusmane, ca aceea.

Iara pólele culmei acésteia si ale cetatii de catra r. le spala apa ce ése din Pescera in direptiune de catra m. n. spre m. d. si intro culme si apa din susu de drumulu Merisorului, pe o aiestina mica, suntu casele familiei romanesci — Bolca — a caria capu; unu mosiu batranu ea de o suta de ani arginitu la peru inse anca violu ca unu patriarchu, intimpina pe calatori cu amore, si cu faclicia a mana buerosu servesce acelor'a, carii dorescu a vedé vecina cu elu Pescera; de unde sau invrednicitu de prin descriitorii acéstei raritate a naturei sau eternatu si conamele familiei sale numinduo cetatea sau Pescera Bolii.

Pescera Bolii dinafara ne sta inainte ca o clais de fenu, carea aru avé in diametru la póle ca 300°

iara gura intrarii nu se vede mai de parte, fiindca o culme de dealu ca unu valu se intinde pe dincoce de ea pana in peren, de aceea — de in dreptulu casei mosiului pe carare in susu, de si ne grabiamu, totu mi sau parutu ca nu ajungu destulu de iute la locul doritu.

Cumu amu ajunsu in culmea preinsemnata, iata ca dupa putinu pogoru amu fostu dinaintea unei rare biserice a naturei plina de maiestate. —

Porta pescerei vadesce o forma gotica si titiele acelea multe mai lungi si mai scurte si atatea protuberantii ce se infatiosadia in mii de forme din pétra de marmora tote solide, preste totu intregi, fara crepaturi si nétede ca varuite, dela inceputulu pamentului pana acumu anca totu in fatia alba pastratese apparu, ca atatea cirade gotice. De voesce cineva se si le intipúesca pe acéstea varietati ale naturei asiediate pe paretii acésteia pescere, se topeasca plumbu, si cu graba selu tipe pe apa si asia va avé in mica frumsetiele paretiloru de aici.

Aceasta porta e de catra resaritu si are in latime ca 14°, si in inaltime ca 20° — si voidu a pasi in leontru se infatiosadia gaura pescerii spre apusu in departare ca de 50° pana la 60° ca o biserica gotica, a caria paretii si ceriu nuau simetria maiestriei omenesci, ci cu cotituri si inaltiari, cu pogore de dungi si sloi sau titie de susu in josu atarnate, dela maiestra natura, cu o lucrare noa demna de mirare, inbaierate.

Pana ce neamu indemanatu cu aceasta panorama fermecatore de ochi si inima, amu cautatu particultu ce se afla de ea dreapta intrarei. Acesta este unu locu mai inaltu, si pe densulu pasindu inainte iata ca ni se infatiosadia o alta largime de pescera, carea canta spre cea mare, ca unu scaun de cathedra, sau ca unu choru, pe care pasindu mai nainte conducatoriulu mau facutu atentu, ca se ascultu unu sunetu — ce mormaine ca apa cadietore la gatu; — si éta ca sunetulu se maresce, aerulu e mai umeda pe totu pasiu, inse si gaura acéstea se strimteadia si mai trebuie unu pasiu, apoi te cutropesci in bolbona pe prapastiie in giosu.

Deci cu inima rece m'amu intorsu indereptu si iarasi m'am pogoritu la gura pescerii; — aici pasindu mai in leontru de a stengu iata o scara radimata cu verfulu la o gaura — aici e alu doilea catu alu Pescerei; — daca intri pe gaura ca cumu te ai

sui in podu se deschide o lalta pescera carea si de nu e asia inalta ca cea de desuptu totusi e larga si lunga ca de 200 pasi si de angusta ca stresinile in podu, ce pareti albi si frumoși aici carit la lăcirea facliei dau unu prospeptu incantatoriu-

Candu pogori de pe scara pareca mai insuffle tiesci apucandu iara la ductulu aerului mai liberu — inse pescera trebue cercata si mai afundu. —

Pavimentulu pescere, e plinu de gunoiu de animale mai cu sama de capre gramaditu din seculi — de aceea suptu picioare, aceasta e ca cumu ai calca pe perina, sau pe stofa; inse de ce anu positu mai afundu, de aceea mau cuprinsu fiori, si pareca me tememu a si grai cu sotii mei si conductorele nostru, preste totu domina o tăcere adunca si se pare ca ne aflamu intr'o cripta a mortiloru; inse cantandu indereptu spre gura pescerei, o uimire mau cuprinsu, vedindu cumu radiele sorelui aici in mii de ungiuri se resfringu, si diu ce in ce disparu — si cautandu in fatia la sotii mei se apareca a fi galbeni-vineti-camu negrii iara unu tineru ce au fostu remasu in gura pescerei se vede numai ca de unu cotu, o trasura neagra intru unu semi-discu albu; — acéstea ispidintule iata o apa curatōre la picioarele nostre carea pe aci curgea linu in tacere si numai mai in susu se audia ca suna ca la o mora; aceasta e iata ca de 1° si audenca de 2 picioare.

De aici pescera se sucésce si in susu pe linia apei pana la intrarea aceea inse cu sucituri si cu inaltiare primesdiosa la caderea apei, pre cumu mi au spusu, de unde o amu si lasatu aceasta ne ispitita, iara in josu ie direptiunea pescera camu spre m. d. spalandu apa marginea ei cei de a stenga, aici ore catu e pescer'a camu obla, inse unde apa de suptu petri apuca curmedisiu spre calea gaurei aici se face o sucitura mare si iarasi treci pereulu, aici se deschide in susu pe o gaura alta pescera, carea se largésce in forma turnului — si aici daca va voi cineva de pe pétra pe pétra, carele stau ca nisce trépte, a se inaltia mi sau spusu ea pōte esi la lumina afara de asupra inse candu ajunge cercatoriulu aici se ingretiosiódia de acestu ductu suptpamentescu si mai bucurosu merge pe linia apei prin pescera de capetenie, si iata ca se

arata porta de 'catra m. d. carea e mai mica ca ceea lalta si la midilocu e plecata — aici de catra m. n. mai vine unu perintiu si se imprenna cu acesta alu pescerei si curge la vale — iara diu colo de periu de catra apusu redica in susu ca unu paréte piscuii pe carele sta preinsemnata cetatea Bolii.

Iara apa ce vine in Pescera se incépe in muntele „Sigoru“ din Prislopu lui Dan, si vine prin poenile teii, pana candu isbésce in costele Pescerei de catra nord-ost.

Deci aceasta Pescera fie si de aici in colo, Locu Santu, casa aleasa naturei, frumsétia Transilvaniei!! —

St. Mold. vicariu.

FONDULU

pentru tiparirea cartiloru romane folositoare cu pretiu catu se pōte mai estinu: „Rubrica deosebita lunga Fondulu Reuniunei F. R.“

	f. cr.
Prin Dna. Maria Fodor, Protopopesa din Hunedora Dsa.	1 —
Dna. Anica Tatartzi, veduva negut. din Hunedora	1 —
„ Maria Popoviciu, negutiatoresa din Hunedora	1 —
„ Eva Popoviciu, parochésa din Boosiu	1 —
„ Carolina Popoviciu, Parochésa din Gielariu	1 —
D. Manase Pop, notaru din Vulcanu	1 —
S. Maria Orlea, biserica de acolo	1 —
Prin Canalule vicariatului din Hatiegu. —	
D. Ilie Paulescu, par. gr. c. din Costeiu mare la Lugosiu	1 —
D. Gregoriu Moise, par. in Borgo Tiha	1 —
Dna. Ana Filep din Muresosiorheiu pentru 10 ess.	10 —
D. vicariu S. Moldovanu inca 1 ess.	1 —
Summa	20 —
adaugendu suma publicata in Foia Nr. 38	
fri	243 —
face summa in f. m. c.	263 —